

АНОТАЦІЯ

Миронюк С.В. Географічні особливості формування інтелектуального потенціалу громад Чернівецької області. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 «Природничі науки» за спеціальністю 106 «Географія». – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України, Чернівці, 2026.

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та запропоновано комплексне вирішення науково-практичної проблеми, пов'язаної з дослідженням географічних особливостей формування інтелектуального потенціалу територіальних громад Чернівецької області, визначенням чинників його розвитку, просторових закономірностей формування та територіальних диспропорцій, а також розробленням рекомендацій щодо підвищення ефективності використання інтелектуальних ресурсів у системі регіонального розвитку.

Наукове дослідження виконувалося упродовж 2022–2026 рр. відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри географії України та регіоналістики географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Робота виконана в межах кафедральної науково-дослідної теми «Просторове планування і трансформаційні процеси регіонального розвитку Карпато-Подільських областей України» (№ державної реєстрації 0121U100332).

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що в сучасних умовах формування економіки знань, інтенсивної цифровізації суспільства, розвитку інноваційної діяльності та посилення конкуренції між регіонами саме інтелектуальний потенціал населення стає одним із ключових ресурсів соціально-економічного розвитку територій. Інтелектуальні ресурси суспільства формуються на основі освітнього рівня населення, науково-дослідного потенціалу, культурного розвитку, рівня професійної підготовки та здатності до

інноваційної діяльності. Саме вони визначають спроможність територіальних громад ефективно використовувати людський капітал, розвивати економіку, забезпечувати інноваційний розвиток і підвищувати якість життя населення.

Для Чернівецької області проблема формування інтелектуального потенціалу є особливо актуальною. Регіон характеризується прикордонним положенням, поліетнічним складом населення, різноманітністю природно-географічних умов, поєднанням гірських, передгірських та рівнинних територій, а також значними внутрішньорегіональними соціально-економічними відмінностями. У таких умовах формуються різні можливості доступу населення до освітніх, культурних та інноваційних ресурсів, що зумовлює просторову нерівномірність формування інтелектуального потенціалу.

Важливим чинником актуалізації проблеми є також процес децентралізації, який передбачає передачу значної частини управлінських повноважень органам місцевого самоврядування. У цих умовах територіальні громади отримують більшу відповідальність за планування власного розвитку, формування освітньої та інноваційної інфраструктури, підтримку підприємництва та створення умов для розвитку людського капіталу. Водночас сучасні воєнні виклики та соціально-економічні трансформації суттєво впливають на формування інтелектуального потенціалу регіонів, посилюючи міграційні процеси, змінюючи структуру зайнятості населення та створюючи нові виклики для системи освіти і науки.

Метою дисертаційного дослідження є виявлення та наукове обґрунтування географічних особливостей формування інтелектуального потенціалу територіальних громад Чернівецької області, визначення територіальних відмінностей його розвитку та розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності управління інтелектуальними ресурсами в системі регіонального розвитку.

У роботі узагальнено теоретико-методологічні підходи до трактування поняття «інтелектуальний потенціал» у працях українських і зарубіжних учених. Проаналізовано еволюцію наукових підходів до розуміння інтелектуального

потенціалу як важливого ресурсу розвитку суспільства, що формується на основі освітніх, наукових, культурних та інноваційних ресурсів. Обґрунтовано суспільно-географічний зміст категорії «інтелектуальний потенціал територіальної громади» та визначено його основні складові.

Запропоновано авторське трактування інтелектуального потенціалу територіальної громади як сукупності освітніх, наукових, соціально-культурних і інноваційних ресурсів населення, що формуються у певному географічному середовищі та забезпечують розвиток людського капіталу, інноваційної активності та конкурентоспроможності території.

У дисертації здійснено аналіз чинників формування інтелектуального потенціалу територіальних громад Чернівецької області. До основних чинників віднесено демографічні процеси, рівень освітнього розвитку, науково-інноваційну діяльність, культурно-історичні особливості, транспортну доступність, прикордонне положення регіону, міграційні процеси, соціально-економічний розвиток та рівень урбанізації. Досліджено вплив кожної з цих груп чинників на формування та розвиток інтелектуального потенціалу населення.

Проведено комплексний аналіз сучасного стану інтелектуального потенціалу територіальних громад Чернівецької області. Досліджено освітній потенціал громад, зокрема мережу закладів дошкільної, загальної середньої, професійної та вищої освіти. Проаналізовано соціально-культурний потенціал територій, який формується через діяльність закладів культури, бібліотек, музеїв, мистецьких установ, громадських організацій та інших культурно-освітніх інституцій.

Окрему увагу приділено аналізу науково-інноваційного потенціалу регіону, зокрема діяльності закладів вищої освіти, науково-дослідних установ, інноваційних центрів, а також ролі науково-освітніх інституцій у формуванні інтелектуального середовища регіону. Визначено роль закладів вищої освіти як центрів концентрації інтелектуальних ресурсів та генерації нових знань.

У дисертації проведено оцінювання рівня сформованості інтелектуального потенціалу територіальних громад Чернівецької області. Для цього використано

систему показників, що характеризують освітній рівень населення, рівень розвитку освітньої інфраструктури, науково-дослідну активність, доступність освітніх послуг та інші соціально-економічні характеристики територій.

На основі проведеного аналізу здійснено типізацію територіальних громад Чернівецької області за рівнем розвитку інтелектуального потенціалу. Виділено групи громад із високим, середнім та низьким рівнем його сформованості. Встановлено, що найвищий рівень інтелектуального потенціалу характерний для міських територіальних громад, у яких зосереджені основні освітні та наукові центри регіону. Натомість для гірських і периферійних громад характерні нижчі показники розвитку інтелектуальних ресурсів через обмежений доступ до освітніх і культурних інституцій.

У роботі визначено основні проблеми формування інтелектуального потенціалу громад Чернівецької області. До них належать депопуляція населення, міграційний відтік молоді та висококваліфікованих кадрів, нерівний доступ до освітніх послуг, недостатній розвиток інноваційної інфраструктури та цифрових технологій, а також територіальні диспропорції в розвитку освітніх і культурних ресурсів.

Обґрунтовано стратегічні напрями підвищення рівня інтелектуального потенціалу територіальних громад Чернівецької області. Серед них – розвиток освітньо-інноваційної інфраструктури, підтримка молоді та науковців, модернізація системи освіти, розвиток цифрових технологій, стимулювання підприємницької діяльності та посилення транскордонного співробітництва.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні суспільно-географічних підходів до вивчення інтелектуального потенціалу територіальних громад як важливого чинника регіонального розвитку. Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів органами державної влади та місцевого самоврядування при розробленні стратегій розвитку територіальних громад, програм соціально-економічного розвитку, оптимізації освітньої мережі та підвищення ефективності використання людського капіталу.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, освітня інфраструктура (мережа), освітній та науковий потенціал, лідерський потенціал, здобувачі освіти, географічна освіта та наука, ЗНО (зовнішнє незалежне оцінювання) та НМТ (національний мультипредметний тест), рівень освіти, наукові та професійні кадри, професійні компетентності, цифровізація освіти, безперервний професійний розвиток, децентралізація, територіальна громада, національна безпека та післявоєнна відбудова.

ABSTRACT

Myroniuk S. **Geographical features of the formation of the intellectual potential of communities in Chernivtsi Oblast.** – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 10 “Natural Sciences”, specialty 106 “Geography”. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernivtsi, 2026.

The dissertation provides a theoretical substantiation and proposes a comprehensive solution to the scientific and practical problem related to the study of the geographical features of the formation of the intellectual potential of territorial communities in Chernivtsi Oblast, the identification of the factors influencing its development, spatial regularities of its formation and territorial disparities, as well as the development of recommendations aimed at increasing the efficiency of the use of intellectual resources within the system of regional development.

The research was carried out during 2022–2026 in accordance with the research plans of the Department of Geography of Ukraine and Regional Studies of the Faculty of Geography at Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. The work was conducted within the framework of the departmental research topic “**Spatial planning and transformation processes of regional development of the Carpathian-Podillian regions of Ukraine**” (state registration No. 0121U100332).

The relevance of the research topic is determined by the fact that in modern conditions of the formation of a knowledge-based economy, intensive digitalization of

society, the development of innovation activities and increasing competition between regions, the intellectual potential of the population becomes one of the key resources for socio-economic development of territories. Intellectual resources of society are formed on the basis of the educational level of the population, research potential, cultural development, professional training and the ability for innovative activity. These resources determine the capacity of territorial communities to effectively use human capital, develop the economy, ensure innovative development and improve the quality of life of the population.

For Chernivtsi Oblast, the problem of the formation of intellectual potential is particularly relevant. The region is characterized by a border location, a polyethnic population structure, diversity of natural-geographical conditions, a combination of mountainous, foothill and plain territories, as well as significant internal socio-economic disparities. Under such conditions, different opportunities for access of the population to educational, cultural and innovative resources are formed, which leads to spatial unevenness in the formation of intellectual potential.

An important factor in the actualization of this issue is also the decentralization process, which involves the transfer of a significant part of managerial powers to local self-government bodies. In these conditions, territorial communities receive greater responsibility for planning their own development, forming educational and innovation infrastructure, supporting entrepreneurship and creating conditions for the development of human capital. At the same time, modern wartime challenges and socio-economic transformations significantly affect the formation of intellectual potential in regions, intensifying migration processes, changing the structure of employment and creating new challenges for the system of education and science.

The purpose of the dissertation research is to identify and scientifically substantiate the geographical features of the formation of the intellectual potential of territorial communities in Chernivtsi Oblast, to determine territorial differences in its development and to develop recommendations for improving the efficiency of intellectual resource management in the system of regional development.

The research generalizes theoretical and methodological approaches to the interpretation of the concept of **“intellectual potential”** in the works of Ukrainian and foreign scholars. The evolution of scientific approaches to understanding intellectual potential as an important resource of social development formed on the basis of educational, scientific, cultural and innovative resources is analyzed. The socio-geographical content of the category **“intellectual potential of a territorial community”** is substantiated and its main components are determined.

The author proposes an interpretation of the intellectual potential of a territorial community as a set of educational, scientific, socio-cultural and innovative resources of the population that are formed within a specific geographical environment and ensure the development of human capital, innovation activity and territorial competitiveness.

The dissertation analyzes the factors influencing the formation of intellectual potential in territorial communities of Chernivtsi Oblast. The main factors include demographic processes, the level of educational development, scientific and innovation activities, cultural and historical features, transport accessibility, border location of the region, migration processes, socio-economic development and the level of urbanization. The influence of each of these groups of factors on the formation and development of the intellectual potential of the population is examined.

A comprehensive analysis of the current state of the intellectual potential of territorial communities in Chernivtsi Oblast has been carried out. The educational potential of communities has been studied, including the network of preschool, general secondary, vocational and higher education institutions. The socio-cultural potential of territories has been analyzed, which is formed through the activities of cultural institutions, libraries, museums, art institutions, public organizations and other cultural and educational institutions.

Particular attention is paid to the analysis of the scientific and innovation potential of the region, including the activities of higher education institutions, research organizations, innovation centers, as well as the role of scientific and educational institutions in the formation of the intellectual environment of the region. The role of

higher education institutions as centers of concentration of intellectual resources and generators of new knowledge has been determined.

The dissertation evaluates the level of formation of the intellectual potential of territorial communities in Chernivtsi Oblast. For this purpose, a system of indicators characterizing the educational level of the population, the level of development of educational infrastructure, research activity, accessibility of educational services and other socio-economic characteristics of territories has been used.

Based on the conducted analysis, a typology of territorial communities of Chernivtsi Oblast according to the level of development of intellectual potential has been carried out. Groups of communities with high, medium and low levels of its formation have been identified. It has been established that the highest level of intellectual potential is characteristic of urban territorial communities where the main educational and scientific centers of the region are concentrated. At the same time, mountainous and peripheral communities demonstrate lower indicators of intellectual resource development due to limited access to educational and cultural institutions.

The research identifies the main problems in the formation of intellectual potential of communities in Chernivtsi Oblast. These include depopulation, migration outflow of youth and highly qualified specialists, unequal access to educational services, insufficient development of innovation infrastructure and digital technologies, as well as territorial disparities in the development of educational and cultural resources.

Strategic directions for increasing the level of intellectual potential of territorial communities in Chernivtsi Oblast are substantiated. Among them are the development of educational and innovation infrastructure, support for youth and researchers, modernization of the education system, development of digital technologies, stimulation of entrepreneurial activity and strengthening of cross-border cooperation.

The theoretical significance of the research lies in deepening socio-geographical approaches to the study of the intellectual potential of territorial communities as an important factor of regional development. The practical significance of the work lies in the possibility of using the obtained results by state authorities and local self-

government bodies when developing strategies for the development of territorial communities, socio-economic development programs, optimization of the educational network and increasing the efficiency of human capital utilization.

Keywords: intellectual potential, educational infrastructure (network), educational and scientific potential, leadership potential, learners (students), geographical education and science, External Independent Testing (EIT) and National Multi-Subject Test (NMT), level of education, scientific and professional personnel, professional competencies, digitalization of education, continuous professional development, decentralization, territorial community, national security and post-war recovery.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Костащук, І. І., & Миронюк, С. В. (2025). Інтелектуальний потенціал територіальних громад Вижницького району Чернівецької області як основа їх інноваційного розвитку. *Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica Et Recreatio*, (3), 41–54. (Внесок авторів: Костащук І. І. Формування наукової концепції та методичне керівництво, аналіз наукових джерел, узагальнення результатів, написання тексту статті; Миронюк С. В. Збір і обробка статистичної та аналітичної інформації, аналіз соціально-економічних показників територіальних громад).

2. Миронюк, С. (2025). Територіальні відміни інтелектуального потенціалу західних регіонів України на прикладі ЗНО та НМТ. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Географія*, (853), 44–53.

3. Костащук, І. І., & Миронюк, С. В. (2025). Наукові підходи визначення поняття інтелектуального потенціалу як суспільно-географічної категорії. *Український журнал природничих наук*, (13), 170–179. (Внесок авторів: Костащук І. І. Розробка теоретико-методологічних засад і наукових підходів, аналіз джерел, узагальнення результатів, написання тексту статті; Миронюк

С. В. Аналіз соціально-економічних і суспільно-політичних умов формування інтелектуального потенціалу, систематизація матеріалів, участь у висновках і написанні тексту).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Костащук, І., Миронюк, С. (2023). Чинники формування інтелектуального потенціалу учнів в умовах дистанційного навчання. *Історична географія в Україні: матеріали Всеукраїнського наукового семінару пам'яті професора Володимира Круля (21–22 вересня 2023 р.)* (с. 113-115). (Внесок авторів: Костащук І. Формування ідеї дослідження, визначення основних чинників та узагальнення результатів; Миронюк С. Аналіз особливостей дистанційного навчання, систематизація матеріалів і участь у підготовці тез).

2. Myroniuk, S. (2024). Territorial Aspects of Educational Complex Development in Chernivtsi Region within the Framework of Decentralization. *Abstracts of the IV International Scientific and Practical Conference* (pp. 83–88). Stockholm, Sweden.

3. Миронюк, С. (2024). Національний мультипредметний тест, як складова розвитку інтелектуального потенціалу регіону: територіальні зміни та динаміка участі. *Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернівці, 16–18 травня 2024 р.) (с. 213–217).

4. Миронюк, С. (2024). Особливості формування інтелектуального потенціалу учнів ЗЗСО Чернівецької області. *Реалії, проблеми та перспективи розвитку географії, географічної освіти, екології, туризму та сфери гостинності в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 9–10 травня 2024 р.) (с. 46–49).

5. Миронюк, С. (2025). Інтелектуальний потенціал населення як наукова категорія. *Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Тернопіль, 15-16 травня 2025 р.) (с. 125-127).

6. Миронюк, С. (2025). Особливості формування інтелектуального потенціалу територіальних громад Вижницького району Чернівецької області. *Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернівці, 31 жовтня – 2 листопада 2025 р.) (с. 280-284).

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Височан, Л. М., Костащук, І. І., Пасічник, М. Д., Бузей, О. В., & Миронюк, С. В. (2023). Екологічна освіта як важливий інструмент сталого розвитку майбутнього і сьогодення. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*, 16(34), 36–46. (Внесок авторів: Височан Л. М. Формування ідеї дослідження, наукове керівництво та узагальнення результатів; Костащук І. І. Розробка теоретичних засад екологічної освіти в контексті сталого розвитку, участь у написанні тексту; Пасічник М. Д. Аналіз освітніх практик формування екологічної компетентності майбутніх учителів; Бузей О. В. Систематизація педагогічних підходів та аналіз навчально-методичних матеріалів; Миронюк С. В. Узагальнення сучасних викликів екологічної освіти та участь у формуванні висновків статті).